

ผลของโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี

บุษยารัตน์ ลอยศักดิ์ *

คณิสร์ แก้วแดง *

บทคัดย่อ

เมื่อผู้ป่วยเอดส์ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล นักศึกษาพยาบาลมีโอกาสได้ช่วยเหลือผู้ป่วยในเรื่องต่างๆ ไป แต่พบว่านักศึกษามีความกลัวและความวิตกกังวล โดยกลัวว่าจะติดเชื้อจากผู้ป่วยไม่ต้องการเข้าใกล้ผู้ป่วย ถ้าเป็นไปได้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ชนิดกลุ่มเดียว วัดก่อนและหลังการทดลอง เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต และเพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี ก่อนกับหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2554 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี จำนวน 136 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ซึ่งเป็นโปรแกรมที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น และแบบสอบถามเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .92 ดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2554 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ paired t-test

ผลการวิจัย มีดังนี้

1. ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านทั่วไป นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง
  2. หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านทั่วไป และด้านจิตวิญญาณ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์อยู่ในระดับมาก
  3. การเปรียบเทียบผลการเข้าร่วมโปรแกรมฯ ของนักศึกษาพยาบาล พบว่านักศึกษาพยาบาล มีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ ($t = 15.34, p < .001$)
- ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้แนะว่าโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ช่วยให้นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ดีขึ้น ซึ่งน่าจะส่งผลถึงการปฏิบัติการพยาบาลต่อผู้ป่วย กลุ่มนี้ด้วยความเอาใจใส่มากขึ้น ดังนั้น จึงควรนำโปรแกรมดังกล่าวไปเป็นแนวทางสำหรับการเตรียมนักศึกษาพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยเอดส์อย่างเอื้ออาทรทั้งในหอผู้ป่วยและในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : โปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์, นักศึกษาพยาบาล

Effects of a Program to Improve Attitudes toward AIDS Patients Cared for Nursing Students at Phrapokklao Nursing College, Chanthaburi

.....

Busayarat Loysak *

Kanisorn Kaewdang *

Abstract

When AIDS patients are admitted to hospital nursing students often only provide basic nursing care to the patients. The reason for providing only basic care appears to stem from the nursing students' fear and reluctance to take care of these patients because of the stigma associated with the disease. This quasi-experimental research was conducted to investigate the effects of a program to enhance attitudes by nursing students towards AIDS patients. The participants in the study were 136 second-year nursing students from Phrapokklao Nursing College, Chanthaburi during the 2011 academic year. The educational instrument used was a program for enhancing attitudes toward AIDS patients by nursing students developed by the researchers, and a questionnaire for assessing attitudes towards AIDS patients. The internal consistency reliability of the questionnaire was determined to be 0.92. Data were analyzed using percentages, means, standard deviations, and a paired *t*-test.

The results are summarized below.

1. Prior to participating in the program the nursing students' attitudes toward AIDS patient care was assessed. This assessment comprised overall and the subscales on physical, mental, emotional, social, and spiritual care for AIDS patients was rated at the high level, while their attitudes toward general care for AIDS patients was rated at the moderate level.

2. After participating the program, the nursing students had attitude scores toward AIDS patient care for the overall and the subscales of physical, mental, emotional, and social care for AIDS patients rated at the highest level, whereas the scores of attitude toward general and spiritual care for AIDS patients had risen to the high level.

3. Comparing the nursing students' scores of attitude toward AIDS patient care before and after participating the program it was shown that the nursing students had significantly higher scores on attitudes towards AIDS patient care ($t = 15.34, p < 0.001$).

From the results, it can be concluded that the educational program enhanced the nursing students' attitudes towards AIDS patient care. These results suggest that nursing students might be more willing to take care of AIDS patients in the future. It is therefore recommended that an educational program such as this should be added to a nursing practicum course in hospital and community settings.

Keyword : nursing student, attitudes to HIV/AIDS

---

* Phrapokklao Nursing College

บทนำ

สถานการณ์โรคเอดส์ในปัจจุบันยังคงพบว่ามีผู้ป่วยเอดส์เป็นจำนวนมาก ดังที่สำนักกระบวนาการควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข¹ ได้รายงานสถานการณ์ผู้ป่วยเอดส์และผู้ติดเชื้อที่มีอาการในประเทศไทย ณ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2554 ว่ามีผู้ป่วยเอดส์ทั้งสิ้นจำนวน 372,874 ราย เสียชีวิตแล้วจำนวน 98,153 ราย ซึ่งแนวโน้มของผู้ป่วยเอดส์และผู้เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ลดลงกว่าในอดีต เนื่องจากการรักษาผู้ป่วยเอดส์ด้วยยาต้านไวรัสทำให้ผู้ป่วยมีชีวิตยืนยาวและมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สอดคล้องกับที่ประพันธ์ ภาณุภาค² ระบุว่าแนวโน้มการเสียชีวิตของผู้ติดเชื้อเอดส์จะลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากรัฐจัดบริการดูแลรักษาทั่วถึงมากขึ้น พร้อมทั้งรณรงค์ให้ประชาชนตรวจหาเชื้อโรคเอดส์มากขึ้น

โดยทั่วไปจะพบว่าผู้ป่วยเอดส์มีปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านร่างกาย ซึ่งเมื่อระยะเวลาการดำเนินโรคมามากขึ้น ผู้ป่วยจะยิ่งดูแลตนเองได้น้อยลง สอดคล้องกับการวิจัยของ คณิศร แก้วแดง และสุปราณี ฉายาจิตรวิ³ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการการพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์ในมุมมองของญาติผู้ดูแล พบว่าญาติผู้ดูแลมีความคิดว่าผู้ป่วยเอดส์ต้องการได้รับการดูแล สุวิทยาสถาบันบุคคลและสิ่งแวดล้อม โดยต้องการให้พยาบาลหรือผู้ช่วยเหลือคนไข้ช่วยเปลี่ยนผ้าอ้อมสำเร็จรูปเมื่อผู้ป่วยขับถ่าย อุจจาระและ/หรือปัสสาวะ ต้องการให้ช่วยเปลี่ยนเสื้อผ้า เมื่อสกปรกหรือเปียกชื้น และต้องการให้พยาบาลช่วยดูแลป้อนยาให้ผู้ป่วย นอกจากนี้ ผู้ป่วยเอดส์ยังมีความทุกข์ทรมานด้านจิตใจ เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันที่ยังคงมีความกลัว การรังเกียจ และความระแวงต่อผู้ป่วยเอดส์ สอดคล้องกับการวิจัยของ เปมิตาร์ ทองสงโสม⁴ ที่ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ ณ บ้านแพะเจริญ ตำบลนาทราย อำเภอสล จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้นำชุมชนมีทัศนคติทางลบต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ มีความรู้สึกกลัว รังเกียจ อึดอัดที่ต้องพบปะพูดคุย ทำงาน รับประทานอาหาร และอาศัยอยู่ใกล้กับบ้านผู้ป่วยเอดส์ อีกทั้งยังมีพฤติกรรมที่

แสดงออกว่ารังเกียจ ไม่ยอมรับ หลีกเลียง และปฏิเสธที่จะอยู่ร่วมกับผู้ป่วยเอดส์และครอบครัว และสอดคล้องกับการวิจัยของชน อะทะไชย⁵ ที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเปิดเผยตัวของผู้ติดเชื้อเอดส์จังหวัดน่าน พบว่าหลังการเปิดเผยตัวผู้ติดเชื้อเอดส์มีความเครียด ความกังวลที่สูงถูกรังเกียจจากเพื่อนในโรงเรียน การขาดรายได้จากการไม่ได้ทำงาน และมีค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของนางเยาว์ จันทร์ทองคำ และคณะ⁶ ที่สำรวจความรู้เรื่องเอดส์ทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ในกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน ในโรงเรียนจังหวัดสมุทรปราการ พบว่ายังมีผู้ที่รังเกียจผู้ป่วยเอดส์อยู่ค่อนข้างสูง เมื่อผู้ป่วยเอดส์ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ผู้ป่วยก็มักจะได้รับการรังเกียจด้วยเช่นกัน เพราะแม้แต่บุคลากรทางด้านสุขภาพเองก็ยังไม่มีความรู้สึกไม่สบายใจในการดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้ มีความกลัวที่จะให้การดูแล และรับรู้ถึงความเสี่ยงต่อการติดเชื้อจากการปฏิบัติงาน ทำให้ผู้ป่วยกลุ่มนี้ได้รับการดูแลที่ไม่เต็มที่⁷

เมื่อผู้ป่วยเอดส์มีการเจ็บป่วยถึงขั้นต้องพักรักษาตัวในโรงพยาบาล ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาจากแพทย์และได้รับการดูแลจากพยาบาลประจำการเป็นหลัก สำหรับนักศึกษาพยาบาลนั้น มีโอกาสได้ช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์ในเรื่องต่างๆ ไป ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการดูแลผู้ป่วยเอดส์คือ เจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของผู้ดูแล แต่จากการสอบถามนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2553 เกี่ยวกับความรู้สึกและความคิดเห็นที่มีต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์พบว่านักศึกษามีความกลัว และความวิตกกังวล โดยกลัวว่าจะติดเชื้อจากผู้ป่วย ไม่ต้องการเข้าใกล้ผู้ป่วยถ้าเป็นไปได้ และจากผลการวิจัยของศิริพร วงศ์ชัย⁸ ที่ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติต่อโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมจังหวัดเชียงใหม่ พบว่านักเรียนร้อยละ 16.0 มีความคิดเห็นว่าคนที่ติดเชื้อเอดส์เป็นภาระแก่ผู้อื่น

คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์แก่นักศึกษาหลักสูตรพยาบาล

ศาสตรบัณฑิตชั้นปีที่ 2 ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2554 โดยใช้โปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ซึ่งนักศึกษาพยาบาลกลุ่มดังกล่าวจะต้องเริ่มฝึกปฏิบัติการพยาบาลในภาคการศึกษาที่ 2 ต่อไป สำหรับผลการวิจัยที่ได้จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลได้ดูแลผู้ป่วยเอดส์ทั้งในหอผู้ป่วยและในชุมชนอย่างเอื้ออาทรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต
2. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี ก่อนกับหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองชนิดกลุ่มเดียว วัดก่อนและหลังการทดลอง (one group, pretest-posttest quasi-experimental research)

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2554 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี จำนวน 136 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ โปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์เป็นโปรแกรมที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 5 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 การให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการมีเจตคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ และการให้ดู VCD เกี่ยวกับชีวิตผู้ป่วยเอดส์ และการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของท่านเจ้าคุณอลองกต วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

ครั้งที่ 2 การเชิญผู้ป่วยเอดส์เพศชายมาเล่าประสบการณ์ความทุกข์ทรมานที่ได้รับตั้งแต่

เริ่มติดเชื้อเอชไอวีจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งประสบการณ์การได้รับการดูแลจากพยาบาลและนักศึกษาพยาบาล ขณะพักรักษาตัวในโรงพยาบาลหรืออยู่ในชุมชน โดยเน้นให้มีการอภิปรายซักถามเกี่ยวกับเรื่องความต้องการในการได้รับการดูแลจากพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์

ครั้งที่ 3 การเชิญผู้ป่วยเอดส์เพศหญิงมาเล่าประสบการณ์ความทุกข์ทรมานที่ได้รับตั้งแต่เริ่มติดเชื้อเอชไอวีจนถึงปัจจุบัน ประสบการณ์การได้รับการดูแลจากพยาบาลและนักศึกษาพยาบาล ขณะพักรักษาตัวในโรงพยาบาลหรืออยู่ในชุมชน รวมทั้งการได้ช่วยเหลือสังคมภายหลังการติดเชื้อและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และเน้นให้มีการอภิปรายซักถามเกี่ยวกับเรื่องความต้องการในการได้รับการดูแลจากพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์

ครั้งที่ 4 การให้ไปพูดคุยกับผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยอายุรกรรม โรงพยาบาลพระปกเกล้า ในประเด็นเกี่ยวกับความทุกข์ทรมาน และความต้องการการพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์ รวมทั้งให้นักศึกษาได้มีการลงมือปฏิบัติการดูแลขั้นพื้นฐานแก่ผู้ป่วยโดยไม่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ป่วยและนักศึกษา เช่น การช่วยบ้วนอาหาร การช่วยพุงตัวและเปลี่ยนท่า การช่วยญาติดูแลเรื่องการขับถ่าย

ครั้งที่ 5 การสรุปสิ่งที่ได้รับทั้งหมดร่วมกันอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ซักถามข้อสงสัย โดยเน้นให้มีการอภิปรายซักถามเกี่ยวกับเรื่องความต้องการในการได้รับการดูแลจากพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์ และเชื่อมโยงไปสู่การดูแลผู้ป่วยเอดส์ซึ่งนักศึกษาจะมีโอกาสในการดูแลเมื่อฝึกปฏิบัติการพยาบาลในภาคการศึกษาที่ 2 ต่อไป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล เป็นแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยปรับมาจากแบบวัดเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาล ของณิศร แก้วแดง¹⁰ แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทั่วไป ซึ่งเป็นเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยที่ไม่เจาะจงว่าเป็น

การดูแลด้านใด เช่น “ถ้าฉันต้องดูแลผู้ป่วยเอดส์ จะทำให้ฉันรู้สึกว่าจะต้องทนกับสภาพที่ไม่น่าดู” จำนวน 19 ข้อ 2) ด้านร่างกาย จำนวน 12 ข้อ 3) ด้านจิตใจ จำนวน 14 ข้อ 4) ด้านอารมณ์ จำนวน 10 ข้อ 5) ด้านสังคม จำนวน 7 ข้อ และ 6) ด้านจิตวิญญาณ จำนวน 8 ข้อ รวมจำนวนทั้งสิ้น 70 ข้อ ข้อคำถาม มีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ลักษณะคำตอบเป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง นำไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี จำนวน 30 คน หาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .92 ด้านทั่วไปเท่ากับ .86 ด้านร่างกายเท่ากับ .71 ด้านจิตใจเท่ากับ .77 ด้านอารมณ์เท่ากับ .84 ด้านสังคมเท่ากับ .76 และ ด้านจิตวิญญาณเท่ากับ .64

การดำเนินการทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1. พบกลุ่มตัวอย่าง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ดำเนินการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง และขอความร่วมมือในการวิจัย

2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของกลุ่มตัวอย่างก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ (pre-test) โดยใช้แบบสอบถามเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ของนักศึกษาพยาบาล ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

3. ให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ทั้ง 5 ครั้ง โดยใช้เวลาครั้งละ 3 ชั่วโมง และกิจกรรมแต่ละครั้งห่างกัน 1 สัปดาห์

4. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของกลุ่มตัวอย่างหลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ (post-test) โดยใช้แบบสอบถามเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั่วไป วิเคราะห์โดยใช้สถิติร้อยละ ข้อมูลเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ระหว่างก่อนกับหลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ วิเคราะห์โดยใช้สถิติ paired t-test

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของนักศึกษาพยาบาล พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 96.30 มีอายุ 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 66.90 โดยมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 19.80 ปี ($SD = .63$) และส่วนใหญ่ไม่เคยมีปฏิสัมพันธ์ใดๆ กับผู้ป่วยเอดส์ คิดเป็นร้อยละ 77.90 ส่วนนักศึกษาพยาบาลที่เคยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยเอดส์นั้น พบว่าลักษณะของปฏิสัมพันธ์ที่นักศึกษาพยาบาลมีมากที่สุดคือ การพูดคุย รองลงมาคือ การสัมผัส และการช่วยเหลือ ตามลำดับ

2. เจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล พบว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$, $SD = .36$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$, $SD = .48$, $\bar{X} = 4.03$, $SD = .39$, $\bar{X} = 3.86$, $SD = .44$, $\bar{X} = 3.96$, $SD = .43$ และ $\bar{X} = 3.92$, $SD = .47$ ตามลำดับ) ส่วนด้านทั่วไป นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.11$, $SD = .49$) และพบว่าหลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$, $SD = .30$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, $SD = .28$, $\bar{X} = 4.58$, $SD = .31$, $\bar{X} = 4.51$, $SD = .37$ และ $\bar{X} = 4.54$, $SD = .36$ ตามลำดับ)

ส่วนด้านทั่วไปและด้านจิตวิญญาณ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, $SD = .34$ และ $\bar{X} = 4.49$, $SD = .39$)

3. การเปรียบเทียบเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล ระหว่างก่อนกับหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วย

เอดส์ พบว่าหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ทั้งโดยรวมและรายด้านสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล ระหว่าง ก่อนกับหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ จำแนกเป็นรายด้านและโดยรวม

ช่วงเวลา	n	$\bar{X}$	SD	t	p
ด้านทั่วไป					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	3.11	.49	21.67	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.23	.34		
ด้านร่างกาย					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.17	.48	9.91	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.66	.28		
ด้านจิตใจ					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.03	.39	12.46	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.58	.31		
ด้านอารมณ์					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	3.86	.44	12.13	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.51	.37		
ด้านสังคม					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	3.96	.43	10.99	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.54	.36		
ด้านจิตวิญญาณ					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	3.92	.47	10.29	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.49	.39		
โดยรวม					
ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	3.84	.36	15.34	.001
หลังการเข้าร่วมโปรแกรมฯ	136	4.50	.30		

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมพบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ยังเป็นวัยรุ่นตอนต้น มีอายุอยู่ในช่วง 19-23 ปี ส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ประกอบกับมีความรู้ในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ค่อนข้างน้อยทำให้ในช่วงก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม นักศึกษามีความรู้สึกกลัวและวิตกกังวลในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ส่งผลให้มีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์เพียงแค่ระดับมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิสร์ แก้วแดง⁹ ที่ศึกษาเกี่ยวกับเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2-4 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี พบว่าเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยของนักศึกษาแต่ละชั้นปีอยู่ในระดับสูง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพิชญะวิทย์ ลินสวัสดิ์ และนิตยา พันธุเวทย์¹⁰ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และการพยาบาลผู้ป่วยโรคเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี พบว่ากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 มีเจตคติเกี่ยวกับโรคเอดส์โดยรวมอยู่ในระดับดี

2. ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ทั้งโดยรวมและรายด้านสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิสร์ แก้วแดง และบุษยารัตน์ ลอยศักดิ์¹¹ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ทั้งโดยรวมและรายด้านสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

.001 สำหรับผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมแต่ละกิจกรรมในโปรแกรมฯ นั้นล้วนเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ซึ่งขออธิบายตามรายการกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมครั้งที่ 1 มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ซึ่งประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการติดเชื้อเอชไอวี พยาธิสภาพของโรค อาการและอาการแสดง การป้องกันการติดเชื้อ การรักษา และหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์ 2) การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการมีเจตคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ และ 3) การให้ดู VCD เกี่ยวกับชีวิตผู้ป่วยเอดส์ และการดูแลผู้ป่วยเอดส์ของท่านเจ้าคุณอลองกต วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี อธิบายได้ว่าการให้ความรู้แก่บุคคลช่วยให้บุคคลนั้นมีเจตคติที่ดีในเรื่องหนึ่งๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความรู้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเจตคตินั่นเอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Surasang, Ektasaeng, & Klakhayan¹² ที่ศึกษาเกี่ยวกับความรู้และเจตคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเจตคติเกี่ยวกับเพศศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของศรีธนรัตน์ ระหา และวงศา เลหาศิริวงศ์¹³ ที่ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลการพัฒนาระบบการดูแลผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์อย่างครบถ้วนและต่อเนื่อง ในชุมชนตำบลนาทอง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยเอดส์มากขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของคณิสร์ แก้วแดง⁹ ที่ศึกษาเกี่ยวกับเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2-4 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี พบว่านักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 4 มีค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติสูงที่สุด เนื่องจากเป็นนักศึกษาชั้นปีสูงสุด ได้รับความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับโรคเอดส์มากกว่านักศึกษาชั้นปีต่ำกว่า สำหรับการให้นักศึกษาพยาบาล

ดู VCD เกี่ยวกับชีวิตผู้ป่วยเอดส์นั้น ทำให้นักศึกษาได้เห็นภาพความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยเอดส์ และภาพความเอื้ออาทรของผู้ดูแลผู้ป่วยเอดส์ซึ่งได้แก่ท่านเจ้าคุณอลองกต ส่งผลให้นักศึกษาพยาบาลมี การรับรู้ว่าการมีเจตคติที่ดีต่อผู้ป่วยเอดส์นั้นช่วยให้สามารถดูแลผู้ป่วยด้วยความเอื้ออาทร ซึ่งการดูแลที่ดีแบบนี้มีผลต่อการรับรู้และทำให้ผู้ดูแลจำได้ดีมากขึ้นเพราะมีเนื้อหาที่สะท้อนอารมณ์¹⁴ นอกจากนี้ การเห็นภาพต่างๆ ใน VCD ยังช่วยให้ นักศึกษาพยาบาลลดความกลัวและ ความวิตกกังวลในการที่จะต้องไปดูแลผู้ป่วยเอดส์ในอนาคต

กิจกรรมครั้งที่ 2 และ 3 เป็นการเชิญผู้ป่วยเอดส์เพศชายและเพศหญิงมาเล่าประสบการณ์ ความทุกข์ทรมานที่ได้รับตั้งแต่เริ่มติดเชื้อเอชไอวีจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งประสบการณ์การได้รับการดูแลจากพยาบาลและนักศึกษาพยาบาลขณะพักรักษาตัวในโรงพยาบาลหรืออยู่ในชุมชน อธิบายได้ว่าการที่นักศึกษาพยาบาลได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงโดยได้พูดคุยซักถามข้อสงสัยรวมทั้งความรู้ต่างๆ จากผู้ป่วยเอดส์ทำให้นักศึกษาเกิดการรับรู้ที่ถูกต้อง มีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ที่มากขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับความรู้ในเรื่องนั้นๆ¹⁴ นอกจากนี้ ผู้ป่วยเอดส์ยังได้สะท้อนเกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ป่วยเอดส์ และสิ่งที่ไม่ต้องการให้บุคลากรทางสาธารณสุขปฏิบัติ ทำให้นักศึกษารับทราบและจดจำเพื่อนำไปใช้ในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในอนาคต

กิจกรรมครั้งที่ 4 เป็นการให้นักศึกษาพยาบาลไปพูดคุยกับผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยในประเด็นเกี่ยวกับความทุกข์ทรมานและความต้องการการพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์ อธิบายได้ว่าการที่นักศึกษาพยาบาลได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงโดยได้เห็นอาการและสภาพความทุกข์ทรมานทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยเอดส์ ทำให้เกิดการจดจำและเกิดการรับรู้ที่ถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้ป่วยเอดส์ยังได้สะท้อนเกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ป่วยเอดส์ และสิ่งที่ไม่ต้องการให้บุคลากรทางสาธารณสุขปฏิบัติ ทำให้นักศึกษารับทราบและจดจำเพื่อนำไปใช้ในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในอนาคต

กิจกรรมครั้งที่ 5 เป็นการสรุปสิ่งที่ได้รับทั้งหมดร่วมกันอภิปราย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น และให้ซักถามข้อสงสัย อธิบายได้ว่าการใช้กระบวนการกลุ่มจะช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งอิทธิพลของกลุ่มมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้และความเชื่อที่ถาวรต่อไป¹⁴

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรนำโปรแกรมฯ ไปเป็นแนวทางสำหรับการเตรียมนักศึกษาพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ ทั้งในหอผู้ป่วยและในชุมชนอย่างเอื้ออาทรต่อไป

1.2 ควรมีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติที่ดีต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ เช่น การมอบหมายให้นักศึกษาได้ดูแลผู้ป่วยเอดส์ที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาลอย่างน้อยคนละ 1 กิจกรรม/เวร เมื่อ นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติในหอผู้ป่วย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างเจตคติ ในการดูแลผู้รับบริการกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักบรรดาวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. สถานการณ์โรคเอดส์ในประเทศไทย (อินเทอร์เนต). 2554 (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: URL:<http://www.dtam.moph.go.th/alternative/viewstory.php?id=397>"alternative/viewstory.php?id
2. ประพันธ์ ภาณุภาค. สถานการณ์โรคเอดส์ในปัจจุบัน (อินเทอร์เนต). 2553 (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: http://www.trcarc.org/index.php?option=com_content&view=article&id
3. คณิศร แก้วแดง, สุปราณี ฉายวิจิตร. ความต้องการ

- การพยาบาลของผู้ป่วยเอดส์: มุมมองของญาติผู้ดูแล. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี 2553; 21(1): 42-53.
4. เปมิตาร์ ทองสงโสม. ทศนคติของผู้นำชุมชนต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์ : กรณีศึกษาบ้านแพะเจริญ ตำบลนาทราย อำเภอสิ จังหวัดลำพูน (อินเทอร์เน็ต). 2552 (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: URL: http://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2549/ mph0949pt_abs.pdf
  5. แชน อะทะไชย. สภาพและปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเปิดเผยตัวของผู้ติดเชื้อเอดส์จังหวัดน่าน (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). อุดรดิตถ์: สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์; 2546.
  6. นงเยาว์ จันทร์ทองคำ และคณะ. การสำรวจความรู้เรื่องเอดส์ ทศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ในกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียนในโรงเรียนจังหวัดสมุทรปราการ (อินเทอร์เน็ต). 2547 (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: URL: <http://aidsthai.org/project/2>
  7. ชุลิกร แสนสบาย, วันดี สุทธรังษี และอรุณญา เขาวลิต. การปฏิบัติการพยาบาลเพื่อพิทักษ์สิทธิผู้ป่วยเอดส์ ตามการรับรู้ของพยาบาลและผู้ป่วยเอดส์ในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย. สงขลา: นครินทร์เวชสาร 2548; 23 (ฉบับพิเศษ 2): 201-11.
  8. ศิริพร วงศ์ชัย. ทศนคติต่อโรคเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษา: โรงเรียนมัธยมจังหวัดเชียงใหม่ (อินเทอร์เน็ต). ม.ป.ป. (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: URL: <http://aidsthai.org/project/2061>
  9. คณิศร แก้วแดง. เจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในหอผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. จันทบุรี: วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี; 2547.
  10. พิชฌาย์วีร์ ลินสวัสดิ์ และนิตยา พันธุเวทย์. ความรู้ เจตคติ และการพยาบาลผู้ป่วยโรคเอดส์ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี (อินเทอร์เน็ต). ม.ป.ป. (เข้าถึงเมื่อ 22 พ.ย. 2554). เข้าถึงได้จาก: URL: <http://library.pi.ac.th/dublin.php?ID=12736>
  11. คณิศร แก้วแดง และบุษยารัตน์ ลอยศักดิ์. ผลของโปรแกรมเสริมสร้างเจตคติในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ในนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. จันทบุรี: วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี; 2553.
  12. Surasang, J., Ektaseng, R., & Klakhayan, N. Knowledge and Attitude about SEX Education of Mattayomsuksa 1 Student Amphoe Sahas-sakhan, Kalasin (อินเทอร์เน็ต). 2009 (เข้าถึงเมื่อ 23 ตุลาคม 2554). เข้าถึงได้จาก: URL: <http://rdhsj.moph.go.th/ojs2/index.php/rdhsj/article/view/21>
  13. ศรัณรัตน์ ระหา, วงศา เลหาศิริวงศ์. การประเมินผลการพัฒนาระบบการดูแลผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์อย่างครบถ้วนและต่อเนื่องในชุมชนตำบลนาทอง อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น 2554; 11(1): 71-82.
  14. ศิริธิดา ศรีพิทักษ์ และคณะ. ประสิทธิผลของโปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดสุพรรณบุรี. สุพรรณบุรี: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุพรรณบุรี; 2554.